

GREVINDENS BRYLLUPSGAVE

Af museumsinspektør Marie Aaberg Andersen, Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum

Den 26. september 1840 stod brylluppet mellem kromand Niels Carlsen fra Estrup Brohus, 31 år, og jomfru Olinde Caroline Mathilde Høilund fra Estrup, 24 år gammel.¹ Begge var ansat under herregården Gammel Estrup, og som det var kutyme, når ansatte i herregårdens hovedbygning blev gift, fik brudeparret en bryllupsgave af greveparret. I dette tilfælde var gaven et smukt fransk taffelur i messing. En fornem gave, der indikerede et nært forhold mellem brudeparret og herskabet, og som kom til at spille en helt særlig rolle i brudeparrets familiehistorie. Uret blev passet på og nedarvet gennem generationer i familien, indtil Niels og Olinde's tiptipoldebarn i 2023 forærede taffeluret til herregårdsmuseet på Gammel Estrup – 183 år efter historien tog sin begyndelse på selvsamme sted. Med uret fik museet en genstand med en fantastisk historie, der dels rummer en dramatisk familiehistorie på tværs af kontinenter og verdenshistoriske begivenheder, dels en fortælling om forholdet mellem herskab og tjenestefolk og sociale strukturer på herregården ved midten af 1800-tallet.

Taffeluret, som Olinde Høilund og røgteren Niels Carlsen fik i bryllupsgave af greveparret på Gammel Estrup i 1840, gik i arv gennem familien i generationer. Uret var produceret i Paris og øverst dekoreret med et kærestepar. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Husholdersken og røgteren

I bedste eventyrstil begynder historien med brylluppet mellem Niels Carlsen og Olinde Caroline Mathilde Høilund i 1840. Niels var på tidspunktet for brylluppet netop blevet kromand på Estrup Brohus, der hørte under Gammel Estrup, men havde kort forinden været røgter på herregårdens avlsgård.² Bruden, den 24-årige Olinde, står i folketællingerne i bryllupsåret registreret som husholderske på Gammel Estrup, men var tidligere i 1834 registreret som husjomfru.³ Begge Olinde's stillinger på Gammel Estrup placerer hende højt i herregårdens hierarki, hvor hovedbygningens ansatte som udgangspunkt blev betragtet som finere end avlsgårdens. Men også i det interne hierarki mellem hovedbygningens ansatte var Olinde højt rangeret. Som husjomfru havde hun en ledende stilling i hovedbygningens køkken, hvor hun havde det overordnede ansvar for køkkenet og de ansatte. Hun ville typisk have været ansvarlig for den finere madlavning til herskabet, mens en eventuel kokkepige tog sig af tjenestefolkenes mad.⁴ Senere avancerede Olinde til husholderske, hvilket hun var på bryllupstidspunktet. Som husholderske var hun den, der styrede husholdningen og ledte og fordelte arbejdet mellem de ansatte i hovedbygningen. Her tjente hun direkte under herskabet og var en af de absolut højest placerede ansatte i hierarkiet.

Det var imidlertid ikke hendes eneste forbindelse til herskabet på Gammel Estrup. Olinde var nemlig også

kusine til grevinden på Gammel Estrup, Christiane Scheel (1796-1855). Det kan lyde sært, at grevinden var i familie med sin husholderske, da vi sædvanligvis ser en klar grænse mellem herskabet og de ansatte, men Christiane grevinde Scheel var da heller ikke som de tidligere grevinder på Gammel Estrup. Hendes forgængere havde alle været af højadelig byrd, mens hun selv var forpagterdatter og dermed kom fra en helt anden baggrund. Christianes familie havde i flere generationer været i tjeneste hos familien Scheel. Hendes morbror Jens Andersen Pind havde været kammertjener for grevindens svigerfar, Jørgen Scheel (1768-1825), mens Christianes far, Jens Christensen Pind, begyndte som fæstebonde, men lykkedes med at blive forpagter på Gammel Estrup. Endelig arbejdede to af hendes brødre sig op til at blive først forpagtere og siden ejere af deres egen herregård.

Hvor Christiane grevinde Scheels familie således var driftig og på vej opad i samfundet, havde familien Scheel oplevet et voldsomt tilbageslag, da slægtens omfangsrige godsrigdom faldt fra hinanden i den forrige generation. Grevindens svigerfar, Jørgen greve Scheel

Christiane grevinde Scheel, født Pind, (1796-1855) var modsat sine forgængere ikke adelig, men kom fra en familie, der arbejdede sig op gennem hierarkiet på landet fra fæstere til godsejere. Da hun rykkede ind som frue på Gammel Estrup, samlede hun flere familiemedlemmer omkring sig – blandt andet kusinen Olinde Høilund, der blev husjomfru og siden husholderske, inden hun giftede sig og blev krokone på herregårdens kro. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

(1768-1825), gik fallit i begyndelsen af 1800-tallet, og kun Gammel Estrup var derefter tilbage af det tidligere så enorme godsimperium, og selvom det stadig var en stor herregård, var der langt fra fordums storhed. Som frue på Gammel Estrup samlede Christiane grevinde Scheel sin slægt omkring sig, da to søstre, en ugift og en enke, flyttede ind på herregården, en niece blev plejebarn hos greveparret og altså også grevindens dengang 18-årige kusine, vores Olinde Caroline Mathilde Høilund, der til en begyndelse blev ansat som husjomfru, men siden avancerede til husholderske.⁵

Mens Olinde således var højt placeret i hovedbygningens hierarki og på flere måder nær herskabet, finder vi brudgommen, Niels Carlsen, på avlsgården på den anden side af voldgraven. Her havde han ansættelse som røgter og arbejdede med fodring og pasning af gårdens dyr. Det kunne også være en ledende stilling som en slags fodermester,⁶ men han har næppe været så højt placeret i hierarkiet som sin kommende hustru.

Estrup Brohus

I bryllupsåret fik Niels Carlsen imidlertid forpagtningen af godsets kro, Estrup Brohus. Kroen havde som nævnt været forpagtet af Christiane grevinde Scheels morbror og siden hans enke. Således var kroens tidligere forpagter ligesom Olinde et nært slægtskab til grevinden, ligesom han som tidligere kammertjener for grevens far havde haft en betroet stilling i herregårdens hovedbygning, før han blev gift. Meget tyder derfor på, at forpagtningen af kroen kunne gives til højtstående tjenestefolk med nære relationer til herskabet, som blev gift og fik deres egen husstand. Da Olinde kun fem måneder efter ægteskabets indgåelse fødte parrets første barn,⁷ har der måske også været en situation, som man skulle have styr på, og

Frederikke Nørgaard (født Høilund) og Peder Nørgaard med deres børn. Frederikke Nørgaard arvede forældrenes taffelur, som de havde fået i bryllupsgave af herskabet på Gammel Estrup. Uret fulgte hende og familien til Manchuriet i Kina, hvor det overlevede såvel en japansk besættelse som de kinesiske kommunisters magtovertagelse. Danmission. Foto: University of Southern California. Digital Library.

at indsætte parret som forpagter af kroen var en oplagt løsning. Ikke mindst i kraft af at Olinde med sin erfaring som husjomfru og siden husbestyrerinde var særdeles kvalificeret til at bestyre en kro.

Men lad os vende tilbage til udgangspunktet for fortællingen – nemlig det fine franske taffelur, som greveparret forærede parret til brylluppet, og som uden tvivl fik en fremtrædende placering i parrets nye hjem.

den under samme tag som deres herskab, men ikke i de samme rum. Mens herskabet spiste deres julemiddag i den fornemme spisestue, indtog tjenestefolkene deres middag i folkestuen. Kun på et tidspunkt, nemlig når det store juletræ blev tændt i den store sal, forenedes de to vidt forskellige verdener, når tjenestefolkene kom op til juletræet, hvor man sang et par salmer, hvorefter tjenestefolkene fik gaver af herskabet. Herefter gik man hver til sit igen. Gaverne kunne for stuepigenes vedkommende for eksempel være en bomuldskjole, stof til en kjole eller måske en fin bakkervis. ⁸

Også ved andre lejligheder kunne herskabet forære gaver til deres tjenestefolk, som når en ansat skulle giftes, eller hvis der var et nært forhold mellem herskab og ansat. For eksempel kunne særligt betroede ansatte få et møbel eller et stykke inventar foræret, når et sådant skulle udskiftes, ⁹ ligesom vi ser eksempler på, at stuepiger har fået et smykke af enten fru eller en datter i huset. ¹⁰ Gaverne, som altid gik fra herskab til ansat og ikke den anden vej, markerer relationen mellem herskabet og deres tjenestefolk, og meget tyder på, at jo tættere forholdet mellem den ansatte og herskabet var, desto fornemmere eller mere personlig og inderlig var gaven. At gaverne var højt skattede genstande, der blev passet på, og som gik i arv videre i familien, ser vi talrige eksempler på både i efterladte beretninger og i historien om flere af de genstande, der gennem tiden er blevet indleveret til Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum. Niels og Olinde's franske taffelur er et meget tydeligt eksempel på en sådan gave, som familien lod gå i arv fra generation til generation, som man passede på, og som blev en del af familiefortællingen. Det understreges ikke mindst af historien om urets videre rejse, der fører os til andre verdensdele og

gennem nogle af de mest dramatiske begivenheder i verdenshistorien.

På tværs af krige og kontinenter

Efter deres bryllup i oktober 1840 flyttede Niels og Olinde ind på Estrup Brohus, og ikke længe efter kom sønnen Peder Høilund Carlsen til verden. ¹¹ Men lykken skulle blive kort. Allerede fire år efter brylluppet døde Niels af "brystsvaghed", kun 35 år gammel. Olinde var da gravid med parrets andet barn, der blev født, tre måneder efter at Niels var gået bort. Da Olinde havde været enke i otte måneder, giftede hun sig igen, og hendes nye mand overtog tillige hvervet som krovært på Estrup Brohus. Tre år senere, i 1848, indhentede skæbnen også Olinde, da hun døde kun 32 år gammel. Tilbage stod Olinde's nye mand, der siden giftede sig med hendes søster, og Niels og Olinde's to små børn. Sønnen Peder arvede senere det franske taffelur, som hans forældre i sin tid havde fået i bryllupsgave af greveparret på Gammel Estrup, og mange år senere skænkede Peder uret til sin datter Frederikke. Hun tog uret med sig til Manchuriet i det nordøstlige Kina, da hun i 1916 rejste ud og arbejdede som missionær med sin mand, Peder Nørgaard.

I Manchuriet stiftede de familie, men i 1938 rejste Frederikke tilbage til Danmark med sine to døtre for at sætte dem i gang med en uddannelse her. Planen var, at Frederikke skulle rejse tilbage til Kina for at fortsætte missionsarbejdet sammen med sin mand, når døtrene var blevet installeret i Danmark. Men inden hun nåede så langt, brød Anden Verdenskrig ud i 1939, og det blev umuligt at rejse. Frederikke kom derfor aldrig afsted og måtte blive i Danmark, mens hendes mand, Peder, stadig var i Kina – hvor også familiens nedarvede taffelur stod i familiens hjem. Her var Manchuriet blevet annekteret

Olinde og Niels' fornemme bryllupsgave fra greveparret på Gammel Estrup er i dag udstillet i husjomfruens værelse i hovedbygningens stueetage ved siden af herregårdskøkkenet. Foto: Marie Kirstine Elkjær.

af Japan, og Peder blev sat i husarrest i familiens hus i Fuyu, hvor han måtte opholde sig alene uden sin familie. Hjemme i Danmark hørte familien intet fra ham, og man frygtede det værste. Da Anden Verdenskrig omsider var ovre, og japanerne drevet ud, overtog Kina området, hvor familiens hus lå. Men den gode missionærs genvordigheder var langt fra ovre. I 1949 tog de kinesiske kommunister magten. Peder blev endnu en gang sat i husarrest, og kommunisterne tog familiens skattede taffelur fra ham. Ifølge familiefortællingen kunne kineserne imidlertid ikke få uret til at gå, og som ved et mirakel afleverede de det derfor tilbage til Peder. Samme år, i 1949, efter 11 år alene i først det japanskbesatte og siden det kommunistiske Kina, fik Peder omsider lov til at forlade landet og rejse hjem til familien i Danmark. Først omkring et halvt år tidligere havde familien i Danmark fået livstegn fra ham, og de troede indtil da, at han var blevet dræbt i Kina. Så lettelsen må have været stor, da Peder langt om længe kunne sætte foden på dansk jord den 28. november 1949, hvor han blev genforenet med familien. Ifølge familiefortællingen havde han Olinde og Niels' taffelur under armen, da han gik ned ad landgangsbroen og forlod skibet, der havde ført ham hjem. Efter mange strabadser var såvel uret som Peder tilbage på dansk jord.

Det højt skattede taffelur gik efter Peder og Frederikke Nørugaards død i arv i familien, indtil det mange år senere sluttede sin lange rejse på Gammel Estrup, hvor det hele begyndte 180 år tidligere.

En juvel i samlingen

Uret er i dag en af juvelerne i Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseums samling – ikke på grund af sin øko-

nomiske værdi – men i kraft af sin fantastiske historie. Det er et vidnesbyrd om en dramatisk og næsten eventyrlig familiehistorie, men også fortællingen om de sociale strukturer, hierarkier og ikke mindst det særlige forhold mellem herskabet og deres tjenestefolk, der herskede på herregårdene tidligere. Uret er en del af den genstandsgruppe, der knytter sig til herregårdens ansatte, som har stor betydning for historien om herregårdene, men som vi desværre har alt for få af i samlingen. Herregårdens ansatte har nemlig efterladt sig langt færre spor end herskabet. Tjenestefolkene skulle ikke ses i de herskabelige gemakker, og de er derfor i vidt omfang blevet usynlige for eftertiden, til trods for at de udgjorde en langt større del af herregårdens mennesker end herskabet. Samtidig ejede tjenestefolkene typisk ikke så mange ting, og dem, de havde, tog de med sig, når de forlod tjenesten på herregården, hvorfor tingenes videre færd fortaber sig i det uvisse. Størstedelen var desuden brugsgenstande, der efterhånden er gået til. Derfor er de genstande, der ligesom Niels og Olinde's taffelur er blevet gemt og passet på af familien, og som derfor har overlevet mange år og omvæltninger, så utrolig vigtige at bevare og formidle. De fortæller historien om de ansatte på landet, som udgjorde en betydelig del af befolkningen, og som derfor repræsenterer rigtig mange danskeres historie. Museet oplever en stor efterspørgsel efter mere viden og flere fortællinger om denne vigtige og relevante historie, som uret er et fysisk bevis på. Det er meget glædeligt, at Olinde og Niels' efterkommere valgte at forære taffeluret til museet, så det i dag kan udstilles i husjomfruens værelse ved siden af herregårdskøkkenet på Gammel Estrup til glæde for alle interesserede. Det er en smuk afslutning på en meget lang rejse.

Noter:

- 1 Arkivalieronline – Rigsarkivet: [Sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17122544#161709,27170341](https://sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17122544#161709,27170341).
- 2 Arkivalieronline – Rigsarkivet: [Sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17122544#161709,27170341](https://sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17122544#161709,27170341).
- 3 Arkivalieronline – Rigsarkivet: [Sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=2210#2210,80463](https://sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=2210#2210,80463) og <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=5014#5014,118856>.
- 4 Boeskov.
- 5 Lyngholm.
- 6 Boeskov.
- 7 Arkivalieronline – Rigsarkivet: [Sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17122544#161709,27170243](https://sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17122544#161709,27170243).
- 8 Højrup, bd. 6, s. 86-87, 29.
- 9 Højrup, bd. 6, s. 77
- 10 Højrup, bd. 6, s. 86 ff.
- 11 Arkivalieronline – Rigsarkivet: [Sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17122544#161709,27170243](https://sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17122544#161709,27170243).

Litteratur og kilder:

Arkivalieronline – Rigsarkivet: [Rigsarkivet.dk/arkivalieronline/](https://sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=17122544#161709,27170341). Højrup, Ole: *Herregårdsliv. Beretninger fra Århundredeskiftet*, bd. 1-8, Nationalmuseet 1982.

Lyngholm, Dorte Kook: “Et upassende og dernæst et fornuftigt parti – om Christen Scheel “den fattige” til Gammel Estrup og hans to ægteskaber”, i: Britta Andersen m.fl. (red.): *Herregårdshistorie 10*, Gammel Estrup 2015.

Boeskov, Signe: “Herregårdens Hushold – funktioner og personer”, på: [Danskeherregaarde.dk/tjenestefolk/herregaardens-hushold-funktioner-og-personer](https://danskeherregaarde.dk/tjenestefolk/herregaardens-hushold-funktioner-og-personer).